

УДК 364.01

УРЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД МЕДІАЦІЇ

Николаєва Валентина Іванівна, доктор державного управління, професор, професор кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро
ORCID: 0000-0003-4594-303X

Щербина Анастасія Олександрівна, здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

У статті розкрито законодавчі та організаційно-правові основи соціальної роботи з конфліктними сім'ями, проаналізовано міжнародний досвід врегулювання конфліктних ситуацій у родині, а також висвітлено методи медіації як альтернативного способу вирішення сімейних конфліктів. Розкрито значення медіація та медіатор. Описано різні стратегії втручання соціальних працівників, такі як короткострокові (кризове втручання, аутріч-робота) та довгострокові, засновані на системно-екологічній моделі соціальної роботи. Наведено приклади з практики європейських країн та США щодо профілактики сімейних конфліктів і підтримки сімей. Наведено приклади: Австрія – де прийнято Акт «Про захист від насильства» завдяки якому потерпілий має право на захист від кривдника, надаючи поліції повноваження виселяти та накладати заборонні ордери на правопорушників.

Велика Британія спрямовує свою роботу на взаємодію з громадою щодо профілактики сімейних конфліктів, що регламентується так званим британським законом «Клер», відповідно до якого кожна людина може звернутися за допомогою до соціальних працівників для того, щоб вони допомогли перевірити чи має новий або існуючий партнер «насильницьке минуле». У Болгарії профілактика сімейних конфліктів зосереджена на обмеження для кривдника та його реабілітації, що сприяє безпеці й стабільності в родині. У США освітні програми спрямовані на розвиток навичок відповідального батьківства, що включають догляд за дітьми і формування сімейних цінностей. У Франції згідно із законом про захист здоров'я сім'ї та дитинства, створені служби підтримки материнства і дитинства. Вони займаються підготовкою до батьківства, профілактикою дитячих захворювань, підтримкою в сімейному вихованні та охороною здоров'я матері й дитини.

Ключові слова: законодавчі основи, організаційно – правові основи, соціальна робота, конфліктна сім'я, медіація.

Nykolaieva V., Shcherbyna A. Settlement of family conflicts: international experience of mediation.

The article discloses the legislative and organizational and legal foundations of social work with conflict families, analyses the international experience of resolving conflict situations in the family, and also highlights the methods of mediation as an alternative way to resolve family conflicts. The meanings of mediation and mediator are revealed. Different intervention strategies of social workers are described, such as short-term (crisis intervention, outreach work) and long-term, based on the systemic-ecological model of social work. Examples from the practice of European countries and the USA regarding the prevention of family conflicts and family support are given. Examples are given Austria - where the Act "On Protection from Violence" was adopted, thanks to which the victim has the right to protection from the offender. By giving the police, the power to evict and impose restraining orders against offenders.

Of Great Britain, which directs its work to the community on the prevention of family conflicts, it is regulated by the so-called British law "Claire", according to which every person can ask for help from social workers in order for them to help check whether he has a new or existing partner "violent past". In Bulgaria, the prevention of family conflicts is focused on the restriction of the offender and his rehabilitation, which promotes safety and stability in the family. In the United States, educational programs are aimed at developing the skills of responsible parenting, including childcare and the formation of family values. In France, in accordance with the law on the protection of family and childhood health, maternity and childhood support services have been established. They are engaged in preparation for parenthood, prevention of children's diseases, support in family education and health protection of mother and child.

Key words: *legislative foundations, organizational and legal foundations, social work, conflict family, mediation.*

Постановка проблеми. Сімейні конфлікти є серйозною соціальною проблемою, яка негативно впливає на всіх учасників, особливо дітей. Традиційні судові процедури часто неефективні, що підкреслює необхідність альтернативних підходів, таких як медіація. В Україні медіація як засіб урегулювання конфліктів ще недостатньо розвинута та не має чіткої правової основи. Це викликає потребу у вивченні міжнародного досвіду медіації для ефективного вирішення сімейних спорів і покращення умов для всіх членів родини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням медіації в Україні займалися М. Лепський (медіація в соціології та миротворення) [1],

М. Поліщук (цивільно-правові спори) [2], Н. Мазаракі [3] та Т. Шинкар [4] (адміністративно-правові спори), Т. Кисельова (вирішення спорів в порівняльному і європейському аспектах та вирішення комерційних спорів)[5], Д. Проценко (медіація в громадах)[6], Я. Миколаєнко (міжнародні конфлікти) [7].

Дослідженням медіації у сімейних конфліктах займалися вчені, зокрема, Г. Єрмоєнко, В. Ейдемільер, Т. Білик, Ю. Притика, Г. Райко, О. Парнета, О. Тютюн, Т. Водоп'ян та С. Стадник.

Медіацію та сімейні конфлікти в закордонному контексті досліджували Х. Бесемер, Дж. Готтман. John Paul Lederach (2021) про важливість діалогу в медіації для вирішення сімейних конфліктів. William Ury (2022) у роботі «Getting to Yes with Yourself» досліджує вплив внутрішніх конфліктів на зовнішні взаємини, включаючи сімейні. Cheryl J. Regehr (2023) акцентує увагу на ролі соціальних служб у медіації сімейних конфліктів. Jay Folberg (2021) розкриває ефективність медіації в сімейних справах, порівнює традиційні судові процедури з альтернативними методами. Marie McCauley (2022) досліджував вплив стресу на сімейні конфлікти та медіацію, роблячи акцент на емоційній підтримці. Nancy F. H. Tisdall (2023) описує медіацію в справах про опіку над дітьми на основі емпіричних даних.

Мета статті полягає в узагальненні міжнародного досвіду ефективності соціальної послуги посередництва (медіації) у врегулюванні сімейних конфліктів, зокрема щодо забезпечення інтересів дітей і зміцнення сімейних зв'язків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогоднішня ситуація в Україні яскраво висвітлює абсолютно нову соціальну реальність, демонструє загострення як національних, так і соціально-економічних проблем, що призводить до суттєвих змін ієрархії людських цінностей, погіршення людських стосунків, занепад гуманістичних відносин тощо.

Медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів)

намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Отже, медіація – це різновид переговорів, що відбуваються за підтримки спеціально навченого посередника.

Правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки та інші питання, пов'язані з цією процедурою, визначаються Законом України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX [8].

Медіатор – спеціально підготовлений нейтральний, незалежний, неупереджений перемовник, який проводить процедуру медіації. Медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном.

Що робить медіатор?

- створює сприятливі умови для переговорів між сторонами медіації;
- налагоджує спілкування та порозуміння сторін медіації;
- сприяє виявленню дійсних потреб та інтересів сторін медіації;
- організовує спільну працю сторін над пошуком взаємоприйняттого рішення;
- забезпечує дотримання процедури та послідовного проведення сторін через стадії медіації;
- послаблює емоційне напруження сторін медіації, що перебувають в конфлікті [8].

У відповідності до міжнародного досвіду соціальної роботи, важливим та основним завданням діяльності соціальних фахівців із соціальної роботи виступає створення всіх необхідних умов для того, щоб зберегти родину. В зв'язку з тим, що гармонійний розвиток дитини не може відбуватися за межами сім'ї, батьки мають уміти створювати сприятливе сімейне середовище (атмосферу щастя, любові і розуміння). Це стрижневе положення Конвенції ООН, яке стосується права дитини, що підкреслює необхідність побудови

системи соціальної підтримки сімей таким чином, щоб гарантувати, з-поміж інших прав, право дитини на сім'ю [9] .

До переліку основних нормативно-правових актів, які регулюють надання соціальної послуги супроводу сімей входять більше 10 законів та підзаконних актів.

Частина із цих актів безпосередньо стосується надання послуги соціального супроводу, інші – є підґрунтям для забезпечення надання послуги для кожного, хто її потребує.

У роботі з конфліктними родинами соціальні працівники застосовують різні стратегії втручання. За тривалістю їх можна умовно поділити на:

1) короткострокові (кризове втручання, аутріч-робота, орієнтована на завдання модель соціальної роботи).

У кризовому втручанні виділяють такі техніки підтримки: надання інформації та інструкцій (куди звертатися, де і яку допомогу можна отримати, як використовувати техніки відновлення тощо); використання малюнків, буклетів та інших засобів комунікації (дорожні карти, брошури, Інтернет); визначення можливої підтримки з боку інших людей; вербалізація емоційних станів; допомога клієнтові у визначенні можливих дій та стратегій поведінки; надання достатнього часу; використання рефлексії; визначення проблеми такою, що є складною і не має розв'язання; досягнення домовленостей щодо порядку подальшої роботи; постійний перегляд процесу роботи.

Аутріч-робота передбачає надання послуги соціальним працівником за межами соціального закладу;

2) довгострокові, орієнтовані на системно-екологічну модель соціальної роботи, в основі яких перебувають концепція «людина в оточенні» та концепція «економічної спроможності» [9].

Довгострокові стратегії втручання виходять із того, що допомога сім'ям, має бути багаторівневою та орієнтованою на відновлення зв'язків між людиною і соціальними системами, побудову місцевих систем підтримки, залучення ресурсів громади, зокрема волонтерів, до допомоги людям, які

опинилися за межами звичного середовища і відносин.

На різних етапах надання допомоги можуть бути залучені різні спеціалісти та волонтери, які взаємодіють з внутрішньо переміщеною особою або сім'єю з дітьми. До допомоги при потребі можуть залучатися психологи, юристи, соціальні працівники, медики – залежно від потреб у кожному окремому випадку.

Переїмання світового досвіду щодо регулювання та вирішення конфліктних ситуацій в родині у Європі є важливим кроком уперед у визнанні України правовою і демократичною країною на міжнародній арені. У даному контексті абсолютно доречним є те, що сімейні конфлікти формують особливий запит до психологічної науки і практики. Тож можна зазначити, що висвітлення позитивного досвіду різних країн світу, який стосується надання соціальної допомоги таким родинам, сприятиме розвитку такої допомоги в Україні [10].

Так, наприклад, в 1996 році в Австрії було прийнято та затверджено Акт «Про захист від насильства в сім'ї», який надає право потерпілому на захист від кривдника у його/її життєвому середовищі і в соціальному оточенні, надаючи поліції повноваження виселяти правопорушників та накладати заборонні ордери. Відмова від цих вимог може призвести до кримінальної відповідальності. В Австрії розташовуються так звані «центри втручання», які забезпечують безкоштовними консультаціями, надають допомогу та підтримку потерпілим від домашнього насильства та сімейних конфліктів [10].

Якщо звернутися до Великої Британії, яка спрямовує свою роботу на роботу з громадою щодо профілактики сімейних конфліктів, то вона регламентується так званим британським законом «Клер», відповідно до якого кожна людина може звернутися за допомогою до соціальних працівників для того, щоб вони допомогли перевірити чи має новий або існуючий партнер «насильницьке минуле». У свою чергу працівники, реагуючи на такий запит, мають здійснити спеціальну перевірку та поінформувати заявника [10].

Звертаючись до досвіду в Болгарії, то профілактика сімейних конфліктів

захист забезпечується одним із таких способів:

- на кривдника покладається зобов'язання утриматися від вчинення насильства в родині;
- суд забороняє кривдникові знаходитись у спільному помешканні на певний період часу;
- кривдникові забороняється перебувати поблизу помешкання, місця роботи та місць, де інший партнер зазвичай спілкується та відпочиває, на певний термін і на визначених судом умовах;
- тимчасова зміна місця проживання дитини з конфліктної родини;
- на ініціатора конфліктів покладається зобов'язання пройти спеціальні соціальні програми та програми підтримки [11] .

Значна увага приділяється питанню усвідомленого батьківства серед учнів старших класів. Цей напрям також відноситься до врегулювання та профілактики сімейних конфліктів. Якщо брати до уваги досвід США, то на даний час у школах функціонує велика кількість програм, які орієнтовані на формування навичок відповідального ставлення до батьківства. Обов'язковий мінімум знань складається зі знань про фізіологічні та психологічні особливості вагітності і пологів, а також догляд за новонародженими дітьми. Такий курс є факультативним і зазвичай є привабливим для тих молодих людей, ціннісні орієнтації яких збігаються з метою цієї програми.

Фахівці університету в штаті Міннесота розробили програму, яка називається «З батьком надійніше». Вона була розроблена з метою привернення уваги на позитивні моменти залучення чоловіків до виховання дітей в рамках паралельного формування навичок усвідомленого батьківства. Дана програма дає можливість учасникам дізнатися про різні типи сімей, про роль матері та батька у родині, про важливість взаєморозуміння та взаємоповаги тощо [11].

Якщо звернутися до досвіду Франції, то ще з 1989 року Національною асамблеєю було прийнято закон про захист здоров'я сім'ї і дитинства, як доповнення до Кодексу здоров'я. Конвенція була прийнята Генеральною

Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 року і набрала чинності у вересні 1990 року. У 41 статті Конвенції викладені права людини, якими володіє кожна дитина у віці до 18 років і які необхідно поважати і захищати. Законом було встановлено, що державні організації соціального забезпечення у цілях захисту здоров'я матері і дитини мають приймати участь у здійсненні заходів медико профілактичного, психологічного, соціального й освітнього характеру. У результаті цього, при генеральних радах департаментів було створено спеціальні служби з підтримки материнства і дитинства, які очолили лікарі та соціальні працівники.

Така служба виконує наступні функції:

- психолого-педагогічна підготовка молодят до відповідального батьківства;
 - медико-соціальні консультації щодо профілактики захворюваності у дітей дошкільного та шкільного віку;
 - заходи в сфері планування родини і сімейного виховання;
 - профілактичні медико-соціальні заходи, які стосуються охорони здоров'я матері та дитини;
 - збір і обробка інформації, яка стосується стану здоров'я матерів та дітей;
 - заходи з підготовки нянь, які допомагають матерям у вихованні дітей
- [11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вивчення зарубіжного досвіду щодо регулювання та вирішення конфліктних ситуацій в сім'ї дає можливість більш глибоко та детальніше оцінити її проблем та перспективи в Україні, виділити напрями ефективного запровадження в роботу соціальних працівників нашої країни. Доречним буде також запозичення досвіду інших країн, який стосується організації співпраці між школою та батьками, запровадження інноваційних медіа освітніх технологій, дистанційного навчання з батьківства-материнства, розвитку державної інфраструктури з підготовки молоді до відповідального батьківства, як

важливих передумов гармонізації сімейних та батьківсько-дитячих стосунків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лепський М. А. Соціологія медіації та миротворення : до питання про загальну теорію медіації : монографія. Запоріжжя : ЦНСД, 2023. 160 с.
2. Поліщук М. Я. Медіація як спосіб вирішення цивільно-правових спорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2017. 18 с.
3. Мазаракі Н. А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Київ: Інститут законодавства Верховної Ради України 2019. 470 с.
4. Шинкар Т. І. Альтернативні способи вирішення юридичних конфліктів (спорів) в адміністративному судочинстві. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. Зб. наук. праць з юридичних наук. 2017. Вип. 16. С. 144–148.
5. Кисельова Т. С. Правове регулювання відносин їх надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. №1. С. 225–236.
6. Проценко Д. В. Допустимість медіації в цивільних, господарських, адміністративних і трудових спорах. *Юридичний журнал*. 2013. № 6-7. С. 102–107.
7. Миколаєнко Я. Ю. Медіація як ефективний засіб вирішення міжнародних конфліктів. *Наше право*. 2015. №3. С.184–188.
8. Українська академія медіації. URL: <https://mediation.ua/pro-mediacyu> (дата звернення: 25.10.2024).
9. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми у конфліктний та постконфліктний період : метод. рек. / Н. П. Бочкор, Є. В. Дубровська, О. В. Залеська та ін. Київ: МЖПЦ «Ла Страда-Україна», 2014. 84 с.
10. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11–12. С. 225–245.

11. Євтух М. Б. Носко М. О. Грищенко С. В. Соціальна робота в зарубіжних країнах. Навчальний посібник. Київ: СПД Чалчинська Н.В., 2016. 169 с.

REFERENCES

1. Leps'kyu, M. A. (2023). Sotsiolohiya mediatsiyi ta myrotvorennya : do pytannya pro zahal'nu teoriyu mediatsiyi : monohrafiya [Sociology of mediation and peacemaking: to the question of the general theory of mediation: monograph] Zaporizhzhya : TSNSD [in Ukrainian].

2. Polishchuk, M. YA. (2017). Mediatsiya yak sposib vyrishennya tsyvil'no-pravovykh sporiv: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03. [Mediation as a way to resolve civil disputes: abstract of dissertation]. Kyiv: KNU im. T. Shevchenka [in Ukrainian].

3. Mazaraki, N. A. (2019). Teoretyko-pravovi zasady zaprovadzhennya mediatsiyi v Ukrayini: dys. ... dokt.yuryd. nauk: 12.00.01. [Theoretical and legal principles of the introduction of mediation in Ukraine: dissertation]. Kyiv: Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy [in Ukrainian].

4. Shynkar, T. I. (2017). Al'ternatyvni sposoby vyrishennya yurydychnykh konfliktiv (sporiv) v administratyvnomu sudochynstvi [Alternative methods of resolving legal conflicts (disputes) in administrative proceedings]. *Naukovi zapysky L'vivs'koho universytetu biznesu i prava. Zb. nauk. prats' z yurydychnykh nauk*, 16, 144–148 [in Ukrainian].

5. Kysel'ova T. S. (2011). Pravove rehulyuvannya vidnosyn ikh nadannya posluh mediatsiyi u zarubizhnykh krayinakh [Legal regulation of relations and provision of mediation services in foreign countries]. *Pravo Ukrayiny*, 1, 225–236 [in Ukrainian].

6. Protsenko, D. V. (2013). Dopustymist' mediatsiyi v tsyvil'nykh, hospodars'kykh, administratyvnykh i trudovykh sporakh. [Admissibility of mediation in civil, commercial, administrative and labor disputes]. *Yurydychnyy zhurnal*, 6-7, 102–107 [in Ukrainian].

7. Mykolayenko, YA. YU. (2015). Mediatsiya yak efektyvnyy zasib vyrishennya mizhnarodnykh konfliktiv [Mediation as an effective means of resolving international conflicts]. *Nashe pravo*, 3, 184–188 [in Ukrainian].

8. Ukrayins'ka akademiya mediatsiyi [Ukrainian Mediation Academy]. Retrieved from: <https://mediation.ua/pro-mediatsiyu> (дата звернення: 25.10.2024) [in Ukrainian].

9. Bochkor, N.P., Dubrovs'ka, YE.V. & Zales'ka, O.V. et al. (2014). Sotsial'no-pedahohichna ta psykholohichna robota z dit'my u konfliktnyy ta postkonfliktnyy period [Socio-pedagogical and psychological work with children in the conflict and post-conflict period] Kyiv: MZHPTS «La Strada-Ukrayina» [in Ukrainian].

10. Kysel'ova T. (2011). Pravove rehulyuvannya vidnosyn iz nadannya posluh mediatsiyi u zarubizhnykh krayinakh. Pravo Ukrayiny [Legal regulation of relations on the provision of mediation services in foreign countries]. *Law of Ukraine*, 11–12, 225–245 [in Ukrainian].

11. Yevtukh, M. B., Nosko, M. O. & Hryshchenko, S. V. (2016) Sotsial'na robota v zarubizhnykh krayinakh [Social work in foreign countries] Kyiv : SPD Chalchynska N.V. [in Ukrainian].